

Gemenskap och klasskamp på samhällsfabrikens golv

I "Tillsammans" blandas historia och avancerad teoribildning med rövarhistorier från arbetsplatser som mest liknar dårhus. Vi får möta allt ifrån fotbollspelande bagare och flipperspelande restaurangarbetare till arbetslösa datortekdeltagare, som lär sina arbetsförmedlare ett och annat om hur arbetsmarknaden verkligen ser ut. Med texter som berättar om hur arbetarklassen exploateras, men också om hur ett ansiktslöst motstånd kan ta form, ges ögonblicksbilder av vardagens dolda klasskamp.

Denna bok är skriven för dig som vill få en djupare förståelse för arbetets roll i kapitalismen och möjligheterna till motstånd. Den utgör även en introduktion till den autonoma rörelsen och är ett dokument över den utomparlamentariska vänsterns utveckling från 1990-talets mitt.

Gemenskap och klasskamp på samhällsfabrikens golv

Kämpa tillsammans!

TILLSAMMANS

Gemenskap och klasskamp
på samhällsfabrikens golv

En antologi av
Kämpa tillsammans!

OMSLAG: Prole.info och Pluribus
LAYOUT: Johan Pries
KORREKTUR: Henning K., Anna L., Ola S.
FÖRLAG: Pluribus
ISBN: 978-91-977875-1-2
TRYCK: Norhaven A/S. 2009

Texterna får spridas i ickekommersiellt syfte om källa anges.

Innehåll

Förord

2003-2008

Vi ville spela fotboll
"Möjligheterna finns i den utomfackliga kampen"
Management för proletärer
Kriminalvårdsanstalt Lernia
Vi vill ha allting!

2001-2003

Militanta undersökningar
Att steka hamburgare
Det ansiktslösa motståndet
Att jobba på terminal

1997-2001

"Vi är en grupp autonoma kommunister"
Kommunist och stolt!
If you want peace, prepare for war
Ingen fred i klasskriget
Fordism, keynesianism och toyotism
Kamp mot dyrtid

Fotnoter

Källförteckning

Förord

Vi kallar oss inte kommunister – vi är kommunister
Kommunist och stolt!, Kämpa tillsammans!

Med jämna mellanrum brukar klasskampen dödförklaras. Ursprunget kan vara valpiga småliberaler som yrar om individen såväl som betydligt intressantare framlyftande av andra viktiga identifikationer. Gemensamt för både den smaklösa och den rimliga kritiken är en syn på klass som något kulturellt, en identitet bland alla andra. Vid ett snabbt ögonkast tycks kritikerna ha rätt. Dom stora organisationer vi förknippar med formaliserad klasskamp, vänsterpartier och fackföreningar, är onekligen på nedgång. Sossarna avvecklar den välfärd dom en gång byggde upp och LO-facken ägnar sig i sina sämsta stunder åt att skicka snuten på papperslösa arbetare samtidigt som allt färre ser sig själva som arbetare i kulturell mening i takt med att dom industriella massarbetsplatserna flyttar från västvärlden. För klasskampen eller arbetarklassen är inte död, dom har bara bytt skepnad. Borta är fabriksarbetaren med livstidsanställning och kollektiva förhandlingar, i dess ställe har den visstidsanställda arbetaren trätt in och därmed behövs nya vapen i klasskampen.

Klasskampen pågår varje dag på alla platser där någon säljer sitt arbete. Den sociala relationen mellan arbete och kapital är den relation som hela samhället kretsar kring och den relationen är till sin själva natur en relation av klasskamp. För att förstå klasskampens mekanismer och för att kunna accelerera och sprida en konfrontativ inställ-

ning till kapitalet behövs teori. Inte en död teori, ägnad åt akademikers intellektuella onani, utan en levande teori, en teori som lever i själva klasskampens böljande vågor. Texterna i denna antologi är sådan teori, framväxt i samklang med att nya metoder för konflikt prövats på nya arbetsplatser. Det är också en teori som växt fram ur en vänster som agerat bortom parlamentariska partier och förhandlande fackföreningar. För att förstå Kämpa tillsammans! texter behöver man förstå den rörelse som producerade gruppen, den autonoma rörelsen.

Under nittioalet hände det något med svensk politik. I skuggan av massarbetslöshet och sociala nedskärningar, regisserade av både borgerliga och socialdemokratiska regeringar, dök den militanta utomparlamentariska vänster som stundtals kallade sig själv autonom upp. Det nya med den autonoma rörelsen var inte så mycket ideologi som organisationssätt och val av politisk praxis. Tidigare vänsterrörelser i välfärdsstatens Sverige, exempelvis radikaliseringsvågen från 68 och en bit in på sjuttioalet, sysslade mycket med studiecirklar, ideologiskt hårklyveri och propaganda. Trots romantiserandet av väpnade befrielseörelser i tredje världen och drömmar om den perfekta leninistiska revolutionen var 68-orna bäst på att anordna studiecirklar hos ABF och skramla pengar på stan. En sympatiskt inställd stat och ett väl utbyggt föreningsstöd skapade en extremvänster som höll sig inom det politiska systemets ramar.

Nittioalets stat var inte alls lika sympatiskt inställd till revolt eller motstånd. Det fanns inte längre några pengar till generösa föreningsstöd eller utbildningar av nyckelpersoner. Tvärtom monterades mycket av det sociala och kulturella stödet riktat mot framförallt ungdomar ner under några års ekonomiskt stålbad. Där sociala protester tidigare setts som sociala problem sågs dom nu som polisiära problem och bemöttes därefter. Samtidigt går det inte att reducera den autonoma rörelsens avståndstagande från samröre med staten till ett ensidigt undandragande från statens sida. Det handlade minst lika mycket om fram-

växten av en social och politisk rörelse som satte direkta resultat i första rummet, en rörelse som inte nöjde sig med opinionsbildning eller fortbildning.

Det går såklart inte att reducera den nya utomparlamentariska vänstern till en direkt produkt av nya sociala förhållanden, men den dramatiska ökningen av arbetslösa och socialbidragstagare i kombination med försvinnandet av många stora industriarbetsplatser skapade förutsättningar för framväxten av ett nytt sätt att göra politik på. Utan att ha några hårda sociologiska fakta, det finns så vitt jag vet inga vetenskapliga undersökningar av den autonoma rörelsens sammansättning, vågar jag påstå att om sjuttioalets radikaler hade sin tyngdpunkt bland universitetsstudenter hade nittioalets sin bland vit socialt marginaliserad storstad ungdom. Som historiker är det frestande att överhistorisera allt man studerar, det går med lite vilja att hitta långa linjer och historiska rötter till det mesta. Militant utomparlamentarisk vänster är inget undantag, det går att se likheter med allt från franska kommunarder, ryska nihilister eller tyska vänsterkommunister till nederländska Provos, engelska anarkister eller danska husockupanter. Idéhistoriskt har en utomparlamentarisk vänster funnits i Sverige åtminstone sedan ungsocialisterna med tidningen *Brand* blev uteslutna ur socialdemokratien 1903 och Sverige utmärker sig genom att ha en lång obruten syndikalistisk tradition. För den autonoma rörelsen var det dock inte idégodset som var det viktigaste arvet utan den tradition av självständig basorganisering i kombination med politisk militans som övertogs från den västeuropeiska husockupantrörelsen. Det var sammanhållningen, det kollektiva uppträdandet i gatustridssituationer och beredskapen att använda våld för att nå sina politiska mål som gjorde att den autonoma stundtals kunde överraska i och faktiskt stundtals vinna konfrontationer med polisen, som till exempel på 30 november i Lund vid ett par tillfällen i början av nittioalet.

Att hitta ett sätt att karakterisera den autonoma rörelsen är inte helt enkelt. Anledningen är att det, som i alla nya so-

ciala rörelser, saknades en central punkt, ett manifest eller en organisation med formellt medlemskap. Istället rörde det sig om politiska falt som delvis överlappade där enskilda aktivister kunde vara autonoma och någonting annat, exempelvis feministerna eller antifascisterna, samtidigt. Det går alltså inte att reducera den autonoma rörelsen till en enfrågerörelse eller ens en ungdomsrörelse. Istället är jag övertygad om att det är fruktbart att förstå den autonoma som vilken annan ny social rörelse som helst, som en politisk rörelse med ett brett register av både intresseområden och handlingsrepertoar. Om man ska försöka ringa in den autonoma rörelsen finns det vissa nyckelord som drar stora penseldrag för att skapa en bild. Det blir självfallet inte en klar definition med skarpa gränser utan snarare en framställning utifrån några centrala begrepp.

Det kanske viktigaste begreppet är autonom som i det här sammanhanget bör förstås som fristående från stat och kapital. Rent konkret innebar det att rörelsen var utomparlamentarisk till sin form och antiparlamentarisk till delar av sina uttryck. Man ställde inte upp i val och organiserade sig utanför den rådande partistrukturen. I kombination med en ofta uttalad misstro mot parlamentarismen som politiskt system ledde detta till att den autonoma kunde utmålans som antidemokrater när den bröt det politiska spelets ramar. Men det handlade snarare om en position mot staten, i alla dess former, i kombination med en demokratisyn som skiljde sig från den representativa parlamentarismens. Friståndet från kapital fick under nittioalet inte så stora praktiska konsekvenser för den politiska praxis rörelsen hade. Eftersom den inte hade sin bas på någon eller några stora arbetsplatser kunde rörelsen inte gripa in direkt i produktionsprocessen. Även om många aktivister var lönearbetande var det inte lönearbetet som var den gemensamma grunden för den förda politiken. Istället angreps storföretag utifrån, stundtals med goda resultat som det tidiga nittioalets kampanjer mot Shell. Det går alltså att karakterisera den autonoma rörelsen som både utomparlamentarisk och utomfacklig.

Likt många andra nya sociala rörelser var inte den autonoma rörelsen organiserad i en eller flera formella organisationer med stadgar, styrelser eller medlemskap. Istället präglades den av basdemokratisk organisering där besluten fattades direkt i den lilla gruppen. Även om rörelsen stundtals uppvisade en stor samstämmighet och arbetade i landsomfattande kampanjer fanns det inga centrala organ likt kongresser eller centralkommittéer som styrde aktiviteten, hur mycket än säkerhetspoliser eller journalister letade och önskade. Det betyder inte att det helt saknades styrning eller riktning, bara att den utövades på ett annat sätt. En traditionell folkrörelse kan liknas vid en pyramid där (i bästa fall) medlemmarna i basen väljer sin ledning i pyramidens topp. Sedan är det ledningen som stakar ut en riktning och som ytterst tvingar medlemmarna att följa den. En ny social rörelse kan istället liknas vid ett nät utan direkt mittpunkt eller tydliga gränser. I den typen av organisering finns det ofta olika punkter som förmår utöva större eller mindre inflytande på rörelsen som helhet. Nätverket överlappar dessutom andra både nya och gamla sociala rörelser och påverkar såväl som påverkas av sin omgivning. Det ena organisationssättet är inte nödvändigtvis mer demokratiskt än det andra, det rör sig snarare om två helt olika typer av demokratisyn där den autonoma rörelsen betonade direktdemokrati, självständighet och direkt påverkan på bekostnad av tydliga strukturer, formell enhet och valda makthavare.

Rörelsens något otydliga organisatoriska form och stundtals svaga gränsdragning mot andra sociala rörelser gör det svårt att hitta en gemensam ideologi som samlingspunkt. Under ett brett vänsterparaply kunde allt från anarkister och radikalfeminister till marxist-leninister och befrielsesteologer samlas och även om tyngdpunkten kan sägas ha legat vid en antistatlig socialism lyckades rörelsen i sina bästa stunder vara ideologiskt öppen och odogmatisk. Det var främst den stora ideologiska bredden som skiljde den autonoma rörelsen från den anarkistiska. Även om det fanns en stor överlappning och gemensam

riktning går det att lite hypotetiskt dra en kulturgräns i Jönköpingstrakten, norr om gränsen dominerades den utomparlamentariska vänstern av anarkism – i södern var istället autonom den samlande beteckningen. Bredden innebar såklart inte att alla politiska riktningar levde under ett ideologiskt konsensus. Den sammanhållande faktorn var istället organisationsformen, dom ganska vagt definierade gemensamma fienderna (från abstrakta saker som världskapitalismen eller staten till högst konkreta nazister eller porraffärer) och den politiska militansen. Att rörelsen var militant ska inte förstås som att alla eller ens en majoritet av dess politiska praktiker innehöll våld. Som alla andra sociala rörelser var det istället klassisk propaganda och interna studier som utgjorde merparten av verksamheten. Det som särskiljer den autonoma från all annan vänster var dock att den inte tog avstånd från våld som politisk metod i Sverige.

Den autonoma rörelsen bör kännetecknas som en politisk och social rörelse. Därmed går den inte att reducera till en enfrågerörelse, oavsett om den stavas antifascism, feminism eller ungdomsrörelse. Som politisk rörelse agerade aktivisterna på en rad politiska fält där antifascism, feminism och antiimperialism kanske var dom tre viktigaste frågorna. Till skillnad mot mer traditionella politiska partier var den politiska repertoaren fast förankrad i en direkt form av politik. Det kretsade mycket kring direkta ingrepp för att förändra en konkret politisk situation, exempelvis genom att bryta upp nazistiska manifestationer, eller gruppens interna liv. Stundtals tog den utomparlamentariska vänstern det feministiska slagordet "det personliga är politiskt" på extremt stort allvar.

Det går att lite grovt dela in rörelsens politiska repertoar i tre huvudsakliga delar. Den första delen var den internt riktade verksamheten. Här samsades traditionella folkrörelsestudier som studiecirkeln, föredraget eller helgkursen med mer socialt inriktad verksamhet. Den andra delen utgjordes av politisk opinionsbildning i form av

exempelvis flygbladsutdelningar, tidningsförsäljning eller torgmöten. Här ryms också mindre traditionella medel som gatuteater, sprejmålade budskap och andra aktioner. Den sista delen var den som särskiljde rörelsen mest från traditionella folkrörelser eller partier. Eftersom rörelsen inte tog principiellt avstånd från våld och såg sig själv i ett klart motsatsförhållande till staten begränsades inte dess politiska repertoar av lagen. I skydd av mörkret utfördes sabotageaktioner, både för konkret ekonomisk skadegörelse och för propagandistiska poanger, mot olika politiska mål, exempelvis porraffärer, multinationella företag och nazister. Den mest våldsintensiva verksamheten riktades mot den nazistiska miljön vars demonstrationer angreps och stundtals stoppades med resultat att den svenska nazismen under nittioalet hade svårt att bygga upp en gatubaserad politisk rörelse likt den tyska.

Under det sena nittioalet och det tidiga tvåtusentalet fick rörelsen ökat genomslag för sina problemformuleringar och sitt sätt att bedriva politik. Den autonoma går knappast att karakterisera som en massrörelse men kunde trots det befinna sig i centrum för vissa politiska förlopp. Tydligast var det kanske under den framväxande globaliseringsdebatten där vänsterns kritik av en global kapitalism bröt igenom i breda lager. Politiskt fick rörelsen sitt tydligaste uttryck i mobilisering och konkret motstånd mot multinationella politiska institutioners kringresande toppmöten. I Sverige kulminerade rörelsen under några kaotiska dagar Göteborg 2001.

Det är självfallet svårt att som historiker analysera händelser som ligger så pass nära i tiden som den senaste åren. Men en tydlig trend inom den utomparlamentariska vänstern efter toppmötescirkusen 2001 har varit ett ökat intresse för arbetsplatser och konkret klasskamp. Om det beror på att rörelsen kanske hade mindre gemensamt än vad deltagarna trodde, på en återvändsgränd för den gatubaserade politik som stod i centrum under nittioalet eller på att folk tröttnade på att angripa symboliska mål låter jag vara osagt. Klart är att det tidiga tvåtusentalet har

präglats av en ökad vilja att gripa in i den sociala relationen mellan arbete och kapital på ett handfast sätt. Har tror jag det är svårt att underskatta Kämpa tillsammans! roll som spridare av idéer och som etablerare av ett nytt sätt att se på utomparlamentarisk politik.

Som läsare av dom tidiga texterna är det värt att veta att Kämpa tillsammans! etablerade ett nytt sätt att förstå hur autonoma kunde göra politik. Texterna bröt med tidigare symbolpolitik och ett starkt fokus på den enskilda individen. Istället sattes lönearbetet som sådant i centrum och teorin blev ett sätt att utveckla verktyg för klasskamp som varken var formellt politiska eller kompromissande fackliga. Detta förde med sig en tydlig förändring av den autonoma rörelsen. Även om stora industriarbetsplatser där rörelsens arbetssätt fått ett erkänt genomslag saknas så har rörelsen allt mer vänt sig mot just arbetsplatserna. I den vändningen har man tagit med sig dom styrkor rörelsen haft, en förmåga att mobilisera förhållandevis många människor, kompromisslöshet och ett undanlidande arbetssätt som gjorde det svårt för arbetsköparna att effektivt bemöta eller ens veta var deras fiender befunnit sig. Det är inte någon avslutad process, vilket klasskampen aldrig är, men den öppnar upp för ett intressant gränsland mellan social aktivism och ansiktslös arbetsplatsbaserad klasskamp som bär vissa likheter med den radikala arbetarrörelsen innan andra världskriget.

Förändringen är självfallet en kollektiv process och kanske mer av en tendens än ett historiskt faktum men det går att placera Kämpa tillsammans! i centrum för förändringen. Återigen är kanske nätverket en bra liknelse, Kämpa tillsammans! var inte en skuggornas centralkommitté som utfärdade order och drog i trådar. Istället vill jag se gruppen som en stark nod i den autonoma rörelsens idémässiga nät. Ur denna nod etablerades klasskampen som konkret praktik som den centrala frågan för den utomparlamentariska vänstern.

För mig som historiker är detta en viktig dokumentsamling. Alla rörelser förtjänar att få sin utveckling doku-

menterad och kanske kan texterna visa att det går att använda politisk teori till högst konkret aktivism. Inget dodar radikala tänkare så snabbt som universitetet, därför är det glädjande att Kämpa tillsammans! förmedlade erfarenheter och tankar till en aktivistkader. Marxismen som tradition mår bäst i händerna på intellektuella som kommer ur och ställer sina tankar i en rörelses tjänst och det gjorde Kämpa tillsammans!

Ur ett snävare akademiskt perspektiv är det glädjande att något som annars riskerade bli helt bortglömt dokumenteras och bevaras. I nuläget finns det, såvitt jag vet, ingen forskning om den svenska utomparlamentariska vänstern med undantag för viss uppdragsforskning bedriven av socialpsykologer vid Linköpings universitet. Förutom att jag som historiker har mycket att invända mot det psykologiserande och stundtals patologiserande anslaget finner jag det smaklöst att bedriva sin forskning på uppdrag av polismakten, för mig kan inte akademikerns uppgift vara att ställa sin forskning i det beståendes tjänst. Vi behöver inte veta mer om sociala rörelser för att staten ska kunna desarmera dem. Tvärtom måste historikerns uppgift vara att lyfta fram och förstå rörelser på deras egna villkor, i valet mellan stenkastaren och polismannen väljer jag, som den romantiker jag är, alltid stenkastaren. Förhoppningsvis kan denna textsamling stimulera till mer undersökningar av den utomparlamentariska vänsterns historia och utveckling.

Andrés Brink Pinto, doktor i historia

Denna text bygger på en helhetsbild som i stor utsträckning hamtats genom studier av material från den utomparlamentariska vänstern, framst *Alarmkalendern*, *Storm* och *Brand*. Som förordetsförfattare har jag tagit mig friheter att måla en väldigt grov bild med stora och svepande drag.

Vi vill ha allting!*

Inom vänstern har det allt sedan Marx varit självklart att "alla hittillsvarande samhällens historia är klasskampens historia".¹ Den traditionella vänstern brukar dock ofta reducera denna antagonism till dom olika kommunistiska och socialdemokratiska partiernas strider om program och principförklaringar. För dom är klasskampens historia lika med partiets historia och dom viktiga aktörerna är inte den kämpande klassen, utan dom olika socialistiska teoretikerna. När det inte finns ett starkt parti eller en kämpande fackförening så saknar arbetarklassen således klassmedvetande och är svag. Hos denna vänster är det "kapitalets lagar" och inte arbetarkampen som är det intressanta. Men det finns andra som likt Marx hävdar att för klasskampen är "varje reellt steg framåt mera värt än ett dussin program".²

Några som stödjer denna syn är dom så kallade autonoma marxisterna som försöker visa att klasskampen pågår hela tiden – såväl i högkonjunktur som i lågkonjunktur – och att det inte bara är partimilitanterna eller fackföreningsaktivisterna som för den. Det centrala hos dessa marxister är människors vardagliga motstånd, hur litet och tillsynes opolitiskt det än må vara. Ett motstånd som förs på arbetet, i skolan eller i hemmet. Detta gör att dom autonoma går bortom den klassiska bilden av arbetaren som en vit, manlig fabriksarbetare – även om dom självklart även intresserar sig för denna grupp.

Denna artikel har tidigare publicerats som förord till antologin *Vi vill ha allting!* (Radikal Distribution forlag, 2003).

De autonoma jämför sin syn på klasskampen med hur man letar efter liv i ett utforskat område. Om marken utforskas från ett flygplan så ser man bara konturerna av kullar och berg. Det verkar inte finnas några levande organismer alls. Men kliver man ur flygplanet och utforskar marken till fots så stöter man snabbt på liv. Använder man dessutom ett mikroskop så kommer det visa sig att det myllrar av liv även i dom områden som ytligt sett var helt döda.³

Detsamma gäller klasskampen. Vänstern har ofta bara brytt sig om dom stora striderna på bekostnad av alla dom motståndsytringar som leder till dessa öppna konflikter. Klasskampen mäts för dom i antalet medlemmar i deras partier och fackföreningar, hur många personer dom samlar i demonstrationstågen, hur många röster deras partier får i valet och så vidare.

För dom autonoma är det mer problematiskt än så. Att dom flesta arbetare i Sverige röstar på Socialdemokraterna eller Vänsterpartiet betyder inte att dom har makt. Makt får arbetarna främst genom kampen om styrkeförhållandena på arbetsplatserna.⁴ Denna kamp kan tillsynes vara död, men tittar man närmare så menar dom autonoma alltså att den finns där ändå, och att den ofta har ett radikalt innehåll, även om det inte är politiskt uttalat. Exempel på detta är maskning och sabotage. Dessa kamper är i sig själva radikala och skadliga för det kapitalistiska systemet, som bara kan överleva genom att det finns lydiga lönearbetare som kan realisera värde åt kapitalisterna.

I Sverige var antalet arbetstimmar som "maskades" bort mycket stora på 70-talet. På Volvo beräknas att 15% av arbetstiden gick förlorad och på SAAB-Scania var denna siffra 25%.⁵ Dessa var, vid sidan om dom vilda strejkerna, kanske arbetarklassens mest effektiva kamper. För att kontra denna klassoffensiv förändrade dom svenska firmorna produktionen och försökte sig på att införa lagarbete och "job enrichment", för att försöka få arbetarna att komma tillbaka till jobbet.

De autonoma påpekar alltså – precis som Marx – att det är klasskampen och inte en mytisk vänster som är historiens drivkraft. Deras försök att synliggöra och politisera klasskampen gör att dom erkänner att dom kamper som arbetare och andra utför ofta förs självständigt och till och med i opposition till den officiella arbetarrörelsen eller andra grupper inom klassen. Arbetarklassen är inte en homogen grupp, utan den slits av interna motsättningar. Därför påstår dom autonoma att det finns en ”andra arbetarrörelse” – en arbetarrörelse som står utanför dom socialistiska rörelserna. Begreppet ”den andra arbetarrörelsen” myntades av en av dom autonomas teoretiker – Karl-Heinz Roth. Han undersökte Tysklands historia från slutet av 1800-talet fram till strejkerna 1973. Det visade sig att stora delar av arbetarklassen – bland annat utbildade arbetare, kvinnor och invandrare – uteslutande organiserat sig autonomt. Detta är en orsak till att denna tradition kallas autonom marxism.

Syftet med detta arbete är att undersöka denna för många okända marxistiska teoribildning och dess syn på ”den andra arbetarrörelsen”. Huvudfrågan är varför den autonoma marxismen växte fram. Metoden som används är att undersöka detta genom att studera litteratur om och av dom autonoma marxisterna. Mycket av det viktiga förarbetet som ligger till grund för detta arbete är Harry Cleavers ovärderliga så kallade retrospektiva forskning, som han bäst redogör för i introduktionen till sin bok *Reading Capital Politically*.⁶

Den autonoma marxismen har många beröringspunkter med andra vänsterströmningar som anarkism, syndikalism, rådskommunism och liknande. Men för att avgränsa ämnet behandlas endast dom grupperingar och rörelser som efter andra världskriget tydligast bidragit med att lägga grunden till det som definieras som autonom marxistisk teoribildning idag.

Är den autonoma marxismen verkligen en marxism?

Enligt Marx är ideologi ett falskt medvetande, ett slags substitut för verklig förändring. Teori daremot, är ett verktyg som kan användas för att tolka verkligheten. Den autonoma marxismen är därför främst en teori och kan inte reduceras till en ideologi eller en ny -ism.

De autonoma hävdar att dom har en politisk tolkning av Marx.⁷ För dom handlar det om att ge revolutionärer ett redskap som dom kan ha hjälp av i sin kamp att förändra världen. Andra marxister har enligt dom autonoma en filosofisk eller ideologisk läsning av Marx, vilket i värsta fall kan leda till legitimering av förtryck och exploatering. Ett tydligt exempel på detta är Sovjet-marxismen, där Marx teorier om antagonismen mellan arbete och kapital urartade till ett instrument som stödde den härskande klassen. Ideologi används enligt dom autonoma ofta som ett vapen mot arbetarklassen.⁸

Många av dagens autonoma marxister hävdar att man skall befria Marx ur marxismens fångelse, och om dom får frågan om dom är marxister så skulle dom antagligen svara som Marx gjorde: ”Jag för min del är ingen marxist.” Dessa moderna autonoma förnekar att det finns någon kontinuitet mellan Marx och den officiella marxismen – vare sig det handlar om leninism eller socialdemokrati.

Johnson-Forest-fraktionen

Johnson-Forest-fraktionen skapades 1941 av tre personer aktiva i den nordamerikanska trotskistiska rörelsen – Grace Lee, C.L.R. James och Raya Dunayevskaya (som tidigare varit Trotskijs sekreterare). Orsaken till att dom kallades Johnson-Forest-fraktionen var för deras pseudonymers skull.⁹ Dom studerade intensivt Marx, Hegel och Lenin. En av orsakerna till att dom bröt med den trotskistiska rörelsen var deras analys av Sovjetunionen. Trotskisterna i Fjärde Internationalen¹⁰ menade att Sovjetunionen var en

”degenererad arbetarstat”, en socialistisk stat som hade övertagits av en byråkratisk nomenklatura.

Johnson-Forest-fraktionen bröt det kritiska stödet till Sovjetunionen och öststaterna.¹¹ Enligt dom var Sovjetunionen ingen arbetarstat utan ett statskapitalistiskt imperium som exploaterade och utnyttjade arbetarna precis som man gjorde i USA. Den enda egentliga skillnaden mellan dessa två jättar var att det var staten som stal mervärdet från arbetarna i Sovjetunionen och dom privata kapitalisterna som gjorde det i USA. Det var samma kapitalistiska relationer som härskade. Sovjetunionen analyserades av dom på samma sätt som Marx analyserat privatkapitalismen.

Fraktionen betonade att det fanns en klass med exploaterade lönearbetare som livnärde en annan klass genom varuproduktionen. Dom undersökte Sovjetunionen och visade att dom två fienderna USA och Sovjetunionen liknade varandra på många sätt. Löneskillnader fanns i båda länderna, taylorismen och Fords löpande band tvingade arbetarna till elände både i öst och väst.¹² Dom påstod att statskapitalismen var en allmän trend. Marx hade talat om att egendomen skulle koncentreras i allt färre händer. Kapitalismens tidigare privata karaktär blev i allt högre utsträckning statlig.¹³ Dom menade alltså att statskapitalismen var ett system som inte bara fanns i Sovjetunionen, utan även i dom fascistiska staterna och i dom kapitalistiska välfärdsförsöken. Denna trend fanns överallt och det fick dom att dra slutsatsen att socialism måste innebära att produktionen sätts i arbetarnas händer – inte i statens.¹⁴

Taylorismen och fordismen hade utvecklat kapitalismen till en slags statskapitalism. Dom menade att taylorismen inte bara var ett experiment i fabriken, utan var något som hade genomförts i hela samhället. Fordismen, som innebar att det löpande bandet infördes i fabriken, segrade mot den gamla produktionsformen runt 1924-1928. Detta gjorde att arbetet blev mer specialiserat, monotont och despotiskt. Arbetarna stod nu vid det löpande bandet och byggde del för del. Det behövdes inte längre några speciella arbetsfärdigheter för att

bygga exempelvis bilar. Men denna rationalisering av arbetet, som alltså var internationell, förde också med sig nya former av motstånd. Fackföreningarna förvandlades i och med denna förvandling av produktionen till instrument för kapitalismen. Om fackföreningarna kämpade för mer lön krävde arbetsköparna att produktionen skulle öka. Därför växte det upp motstånd utanför dom institutionaliserade fackföreningarna.

Fraktionen intresserade sig även för varför vänstern antog den kontrarevolutionära inställningen med ett kritiskt stöd till Sovjetunionen. Dom menade att man borde använda samma metod som Lenin gjorde när han analyserade varför Andra Internationalen hade stött Första världskriget. Lenin menade att det var dom objektiva förutsättningarna som ledde till detta. Imperialismen hade skapat ett skikt inom den europeiska arbetarklassen som var privilegierad och tjänade på det imperialistiska systemet. Det var arbetararistokratin som gav kriget en bas med stöd åt nationalism och reformism. Vänstern hade helt enkelt inte hunnit med i kapitalismens utveckling menade Johnson-Forest-fraktionen; kapitalismens utveckling hade sprungit före vänsterns utveckling.

Än så länge var gruppen en tendens inom den trotskistiska rörelsen, men deras analys av statskapitalismen fick dom även att börja kritisera trotskisternas syn på arbetarkampen och 1951 bröt dom helt med rörelsen och bildade gruppen Correspondence.

Deras analyser och egna erfarenheter av arbetarkampen fick dom att lämna Lenins teser i *Vad bör göras?*, som argumenterade för att arbetarklassen behövde ett parti som skulle införa ett socialistiskt medvetande utifrån. Dom menade att precis som kapitalismen utvecklats, så hade även arbetarklassen utvecklats. Den hade mognat och därför behövdes det inga partimilitanter som skulle väcka proletariatet. C.L.R. James, som föddes på Trinidad, hävdade att arbetarklassen skapade sitt eget avantgarde och pekade på dom svarta fabriksarbetarnas kamper som ofta fördes självständigt från dom vita arbetarna.¹⁵ Men dom gick längre i sin analys av arbetarklassens autonomi.

Dom flesta kamper som arbetarna förde skedde nämligen utanför både fackföreningar och partier.

Redan 1946 hade gruppen givit ut en pamflett med namnet *The American Worker*.¹⁶ I den skrev en bilarbetare om sitt liv i och utanför General Motors-fabriken, och om motståndet mot den kapitalistiska organiseringen av arbetet och hans liv. Dom var nu inte bara intresserade av det statskapitalistiska skicket, utan även för det spontana motstånd som förs mot det. Ett motstånd som kanske skulle kunna växa till en radikal resning.

James menade att arbetarklassens organisationer utvecklas dialektiskt och att dom framtida organisationerna skulle bryta radikalt med dom kommunistiska partierna – vilka blivit kontrarevolutionära institutioner som försvarade kapitalet.¹⁷ Vänstern förstod sig inte på den dialektiska metoden som både Marx och Lenin fått från Hegel. Arbetarklassens organisationer skapas ur det spontana motstånd som arbetarna för som ett svar på den alienation dom upplever och utsätts för i produktionen. I *State Capitalism and World Revolution* var han med och skrev:

Massornas forna arbetarorganisationer och folkrorelser skapades inte av en teoretisk elit eller någon fortrupp. Dom skapades ur miljoners människors erfarenheter och behov för att överkomma den ohållbara situation som samhället har påtvingat dom i flera generationer... Dom nya organisationerna kommer resa sig som Lillburnes Levellers parti, som folkets grupper och sektioner i Paris 1793, som kommunen 1871 och sovjeterna 1905. Inte en enda själ hade någon som helst aning om att dessa organisationer skulle dyka upp förrän dom visade sig i all sin prakt.¹⁸

Arbetarklassens resningar i Östtyskland 1953 och i Ungern 1956 visade att James och hans kamrater hade rätt. I Ungern täcktes landet av arbetarråd som tog över dom flesta fabriker och arbetsplatser i hela samhället. Efter två veckor av dubbelmakt så invaderade Röda armén Ungern och krossade

upproret. Sedan början av det kalla kriget hade "Radio Free Europe" och "Voice of America" uppmanat till resning i öststaterna, men efter dom här revolutionsförsöken så tystnade dom snabbt.¹⁹ Västmakterna ville hellre att dom despotiska kommunistpartierna skulle fortsätta härska än att verklig arbetarmakt skulle införas.

Synsättet att arbetarklassens revolutionära organisationer uppstår ur det spontana motståndet mot kapitalismens organisering av arbetet fick Johnson-Forest-fraktionen att börja undersöka vanliga arbetares vardag. Dom började ge ut skrifter och publikationer som skrevs av arbetare som analyserade sin egen situation. Gruppens fokus på arbetarnas självaktivitet fick dom även att kritisera vänsterns syn på medvetande. Ett talande exempel på detta är när bilarbetarnas fackförening hade en omröstning vid slutet av Andra världskriget om dom skulle förlänga ett avtal där dom gick med på att inte strejka. Dom flesta arbetarna röstade för förslaget, men samtidigt gick nästan alla av dom ut i vild strejk. Det är arbetarklassens praxis och agerande som visar om dom har ett socialistiskt medvetande – inte om dom går på fackföreningsmöten eller är medlemmar i något socialistiskt parti.²⁰

Correspondence-gruppen splittrades i olika riktningar, bland annat News and Letters Committee (Dunayevskaya 1955) och Facing Reality (C.L.R. James med flera 1962).²¹ Deras teorier som växte fram i den faktiska arbetarkampen lever dock vidare och gruppen är erkänd i USA som några av marxismens främsta nytänkare. Tidskriften *Zerowork* på 70-talet och dess efterföljare *Midnight Notes* är två framstående tidskrifter som vidareutvecklat den autonoma marxismen i USA.

Socialism eller barbari

Precis som Johnson-Forest-fraktionen i USA, så härstammade den franska gruppen Socialism eller barbari från den trotskistiska rörelsen och gick ur densamma efter Andra världskriget. Vänstern genomled alltså en allvarlig kris – marxismen som skulle vara ett emancipatoriskt verktyg för att förrinta alla klasser, hade blivit ett vapen för förtryckande stater.

Socialism eller barbari började precis som Johnson-Forest-fraktionen med att kritisera vänsterns syn på Sovjetunionen.²² Även i Storbritannien fanns samtida trotskistiska kretsar runt Tony Cliff som utvecklade en liknande kritik, men dom blev inte lika historiskt betydelsefulla. Medan Johnson-Forest-fraktionen mest fokuserade på staternas inriktning på ackumulation och arbetarnas motstånd mot detta, så inriktade sig Socialism eller barbari på själva maktstrukturen – det vill säga byråkratin. Dom kallade därför inte Sovjetunionen för statskapitalistiskt, utan såg det som en form av byråkratisk kapitalism. Dom ansåg dessutom att dom flesta kapitalistiska stater hade inträtt i denna byråkratiska fas.²³

Socialism eller barbari präglades av grundarna Cornelius Castoriadis och Claude Lefort. Castoriadis föddes 1922 i Grekland och gick med i kommunistpartiet när nazisterna ockuperade landet. När kommunistpartiet ville alliera sig med den inhemska borgarklassen valde han att gå ur och organiserade sig i en trotskistisk grupp. När landet ”befriades” 1944 så mördade kommunistpartiet 600 trotskister. Detta påverkade självklart hans syn på Sovjetunionen och dom Moskvatrogna. Men han började även kritisera sin egen rörelses syn på Moskva. Hur kunde man ens kritiskt stödja en sådan stat?

Castoriadis menade att stalinisterna inte var en del av arbetarrörelsen som blivit uppsugen och degenererad av kapitalismen, som Trotskij hävdade. Dom var byråkrater som var fiender både till arbetarklassen och den västerländska kapitalismen.²⁴

Lefort hade varit aktiv i den antifascistiska motståndsrörelsen under Nazitysklands ockupation av Frankrike. Han övertygades aldrig riktigt av trotskisternas analyser av Sovjetunionen. Han föddes 1924 och studerade filosofi när han träffade Castoriadis, som hade flyttat till Frankrike. Från början var dom en fraktion inom Parti Communiste Internationale (PCI). Dom kallade sig Chaulieu-Montal-tendensen efter deras pseudonymer.²⁵ Deras främsta kritik mot PCI var alltså att visa att kapi-

talismen fanns kvar i öst, men att den livnärde en klass av byråkrater och inte kapitalister. För dom var det helt främmande att påstå att Sovjetunionen var på väg mot att bli ett jämlikt och rättvist samhälle.

I två år – från 1946 till 1948 – försökte dom påverka Fjärde Internationalen, men till slut gav dom upp och lämnade den trotskistiska rörelsen för att skapa en egen grupp. Ett år senare – i mars 1949 – gav dom ut sitt första nummer av sin tidning med samma namn som gruppen – Socialisme ou Barbarie.

I det första numret presenterades gruppens åsikter (de organiserade då endast runt 20 personer). Dom hävdade att världen var delad i två fiendestater: USA och Sovjetunionen. Dessa stater var expansiva och imperialistiska. Denna situation skulle antagligen leda till ett tredje världskrig om inte arbetarklassen reste sig och skapade ett verkligt socialistiskt samhälle. Mänskligheten hade alltså att välja mellan socialism eller barbari.²⁶

Men vad skulle en sådan resning innebära? Socialism eller barbari menade att en revolution inte kan innebära att staten exproprierar all privat egendom. Det hade redan gjorts och det hade inte gett arbetarna makten över produktionsmedlen – istället hade det lett till ökad exploatering och förtryck. Det var inte bara vilka som ägde produktionsmedlen som var intressant för den socialistiska revolutionen, utan även hur samhället förvaltades. Därför började Socialism eller barbari propagera för arbetarnas självförvaltning av produktionen. Makten skulle ligga i arbetarnas händer – inte i partiets.

Eftersom samhället nu hade inträtt i den byråkratiska kapitalismens fas, så var det viktigaste för arbetarklassen att kämpa för kontroll över produktionsmedlen och inte löneökningar. Dom hävdade att kampen för självbestämmande, och mot arbetsplatsernas alienation, alltid stod i direkt motsättning till den byråkratiska kapitalismen. En socialistisk revolution måste innebära att hela samhället förändras. Som dom själva skrev:

”(…) om den socialistiska revolutionen skall avskaffa

utsugningen och krisen i dagens samhälle, så måste den avlägsna alla specialiserade och permanenta ledare, så att dom inte längre kan utöva makt i samhällets olika sektorer. Först och främst måste detta ske inom produktionen. Med andra ord: revolutionen kan inte begränsa sig till expropriering av kapitalisterna. Den måste också "expropriera" den ledande byråkratin, det vill säga frånta den dess nuvarande privilegierade positioner."²⁷

Liksom Johnson-Forest-fraktionen intresserade sig för Socialism eller barbari för arbetarklassens självständiga kamper. I en omröstning 1949 tog gruppen helt och hållet avstånd från den leninistiska åsikten att arbetarklassen måste skänkas ett medvetande för att göra revolution.²⁸ En sådan syn på revolutionen och förändring att arbetarklassen var som en armé och vänstern dess generalstab – skulle bara skapa ett nytt förtryckande system. Det var denna arbetsdelning som hade skapat dom byråkratiskt kapitalistiska systemen.

Socialism eller barbari menade att revolutionen är en ständigt aktuell företeelse i det kapitalistiska samhället. Varken dom traditionella marxisternas mytiska kris eller det leninistiska partiets medvetande behövs för att den skall bryta ut. Dom intresserade sig istället för dom kamper som redan pågår och utvecklas i samhället.²⁹

Redan från starten hade gruppen hävdats att fackföreningarna förvandlats från kamporganisationer till serviceorganisationer. Dom hävdade att ingen längre gick med i facken för att kämpa mot kapitalismen, utan helt enkelt för att dessa gav arbetarna rättigheter och service. Orsaken till att denna förändring skett i fackföreningarna var självklart att dom hade blivit byråkratiserade. Genom fackens ledning fanns det ett band till staten och det var ledningen som försökte medla mellan arbetarna och staten.

Socialism eller barbari började ge ut arbetsplatstidningar och skrifter författade av dom som jobbade i dom olika fabriker, bland andra Daniel Mothé och Henri Simon. Gruppens viktigaste fabriksarbete skedde i Renault-fabriker i Paris-Bilancourt, även om dom

bedrev arbete på andra platser. Många av dom kamper som fördes handlade just om självbestämmande och arbetets organisering.

Fackföreningarna kämpade bara för löneförhöjningar. Därför skedde det många strejker utanför facken. Socialism eller barbari hävdade att det var kamperna mot alienationen som var revolutionära. Man kan kämpa för 5% mer lön och få det, sa de, men att kämpa för 5% mindre alienation inom systemet går inte. Dom gick så långt i sina analyser av den byråkratiska kapitalismen, och motståndet mot den, att dom menade att den grundläggande klassmotsättningen i samhället inte går mellan dom som äger och dom som arbetar, utan mellan dom som ger order och dom som tvingas lyda besluten.

Att kampen och den grundläggande samhällskonflikten handlade om rätten till självbestämmande över sitt liv, fick dom att börja leta efter olydiga subjekt i hela samhället. Liksom Johnson-Forest-fraktionen uppmärksammade dom färgades kamp för frigörelse, så började Socialism eller barbari intressera sig för kvinnornas och ungdomarnas uppror mot ordningen.³⁰

Detta synsätt – att kampen främst handlade om självbestämmande och motstånd mot alienationen – gjorde att en del tendenser inom Socialism eller barbari började bryta helt med marxismen. Detta, samt frågan om revolutionärers uppgifter, skapade en del konflikter inom gruppen och två fraktioner bröt sig ur vid olika tillfällen. Informations et Liaisons Ouvrières³¹ menade att revolutionärers uppgifter inte bestod i att försöka intervensera i klasskampen som grupp, utan att förmedla kontakter mellan grupper av arbetare. Pouvoir Ouvrier menade att det var felaktigt att överge marxismen.

Socialism eller barbari fortsatte att existera till 1965, men gruppen inspirerade en mängd olika rörelser och teorier som spelade stor roll i maj-revolten 1968, exempelvis situationisterna. Den tongivande brittiska organisationen Solidarity gjorde mycket för att sprida teoribildningen på engelska under 70-talet.

Utforskandet av arbetarrörelsen

Johnson-Forest-fraktionen och Socialism eller barbari var pionjärer för den autonoma marxismen. Dom visade att kapitalet hade inträtt i en statskapitalistisk eller byråkratisk fas, vilket skapade nya former av kamper som var arbetarklassens svar på samhällets och produktionens förändringar. Båda grupperna hade dessutom påstått att det finns olika skikt inom arbetarklassen som är viktiga att upphäva, något som till exempel dom svartas kamp var ett bra exempel på. Men ingen av grupperna gick så långt i sina undersökningar av arbetarklassen som dom italienska och tyska grupperna, som hade hämtat inspiration från sina kamrater i Frankrike och USA.

I och med den globala arbetarklassoffensiven och det starka vänsteruppsvinget under 60-talet, hade självklart även dom autonoma teorierna spridit sig till Tysklands vänsterrörelse. Det bildades till och med aktivistgrupperingar kring dessa, en av dom var Proletarische Linke (Proletär vänster). Gruppen hade kontakter med stadsgerillaorganisationen 2 juni-rörelsen och hade byggt kadrer i olika industrier och arbetarklassområden.³² Tillsammans med Revolutionärer Kampf i Frankfurt och Arbeitersache i München gav dom ut den operaistiska tidskriften *Wir wollen alles!* ("Vi vill ha allting!").³³ Denna var föregångare till dom senare tyska operaistiska tidskrifterna *Autonomie* och *Wildcat*.

Proletarische Linke var främst inspirerade av den operaistiska³⁴ traditionen och försökte att undersöka det dialektiska förhållandet mellan kapitalets strukturering av arbetsprocessen och arbetarklassens motstånd mot denna process – det vill säga förhållandet mellan arbetarklassens tekniska och politiska sammansättning. Detta fick dom att ta fasta på att det var arbetarklassens kamper som var historiens drivkraft, och att kapitalets teknologiska utveckling hänger samman med klasskampen.

Karl-Heinz Roth var en av dom ledande i Proletarische Linke. Likt många andra hade han radikaliserats under sin tid i den tyska studentrörelsen. Han hamnade i fängelse i

samband med en skottlossning mot polisen, men är mest känd för att ha skrivit ett av den autonoma marxismens klassiska verk – *Die "andere" Arbeiterbewegung*.

Utanför dom tyska kommunistiska och socialdemokratiska partierna har det alltid funnits en annan arbetarrörelse. Roth är främst intresserad av arbetarklassens praxis, inte vad deras uttalade åsikter är. Roth tar fasta på vad han kallar en arbetarståndpunkt, där arbetsvägran, sabotage och allmän olydnad är uttryck för klassens kamp. Detta gör att det visar sig att arbetarklassen var levande och kämpande även i dom värsta perioder av statlig repression, som under den nazistiska diktaturen.

Arbetarrörelsens partier och fackföreningar har traditionellt organiserat kvalificerade arbetargrupper och det var ur dessa grupper som reformismen växte fram. Denna grupp finns främst inom metall- och maskinindustrin. Dessa arbetare, som oftast var män, har en stark yrkesstolthet och identifierar sig med sitt arbete, eftersom deras utbildning gör dom oumbärliga för produktionen. Eftersom dom identifierar sig med sitt arbete, så är fackföreningarna det bästa vapnet för denna arbetargrupp. Stridsmedlen dom använder sig av är främst bojkott och strejk – medel som dom inte bara använder i kampen för högre lön och mot mekaniseringen, utan även för att utestänga kvinnor från arbetet.

Den kanske allra största arbetargruppen är dock enligt Roth dom utbildade, okvalificerade arbetarna. I sin bok går han igenom en mängd olika grupper från lantarbetarna på storgodsen, gruvarbetarna i Ruhr, hamn- och varvsarbetarna i nordvästra Tyskland till pappers- och textilarbetarna. Dessa grupper bestod ofta av invandrad arbetskraft, och det krävdes ingen speciell utbildning för att göra jobbet. Därför var dom enkla att byta ut, vilket gjorde att dom inte identifierade sig med sitt arbete och på grund av det så var fackföreningarna inte en organisation för dom. Dessa grupper disciplinerades därför inte, utan förde våldsamma militanta kamper självständigt från den officiella arbetarrörelsen,

till exempel dom stora Ruhrstrejkerna 1889, 1905 och 1912. Det socialdemokratiska partiet hade endast nio prenumeranter på sin tidning i ett område när strejkerna var som hårdast där 1889!³⁵

Denna tradition fortsätter enligt Roths analys till Ruhrupproret 1920. Arbetarna vid det löpande bandet (som infördes mellan 1923 och 1927), dom arbetslösa under den stora krisen, efterkrigstidens massarbetare och dom tyska kvinnornas kamp finns hela tiden med. Under Första världskriget hade en mängd kvinnor dragits in i produktionen. Fram till 1916 jobbade 4,3 miljoner kvinnor i fabriker – männens antal var 4,7 miljoner. En mängd nya industrier hade växt upp i samband med kriget, bland annat ammunitionsindustrin. Kvinnors lönearbete motarbetades av det tyska kommunistpartiet, eftersom det undergrävde deras politik som utgick ifrån männens identifikation med arbetet.

Kvinnorna förde dock en antagonistisk kamp och kämpade ofta tillsammans med invandrare och ungdomar i produktionen. 1917 blev deras kamper otroligt oförsonliga och militanta. Kapitalets motdrag blev att förbjuda kvinnoarbetet och försäkra att varje man hade rätt till en arbetsplats. Dom försökte stärka patriarkatet och därmed den arbetsmoral som skapade splittringar inom arbetarklassen. Men kvinnokampen dog inte ut för detta. Bara tre år senare blossade den upp igen i samband med brödkravaller och livsmedelsoroligheter.³⁶

Roth var alltså en av dom första som började undersöka dom materiella grunderna till varför olika grupper och individer organiserar sig på olika sätt. Genom att undersöka gruppernas klassammansättning visade han att arbetarrörelsen är mycket mer komplex och skiktad än vad man först kanske tror.³⁷

Proletarische Linke försökte utifrån denna teoretiska landvinning skapa en behovsorienterad politik som utgick från massarbetarens vardag. Detta var motsatsen till vad många andra vänstergrupper ville – nämligen att bygga

ett leninistiskt parti eller något liknande som skulle leda och uppfostra arbetarna. Proletarische Linke menade att revolutionärers uppgifter är att kämpa där man befinner sig – i sitt kvarter eller där man jobbar – och försöka utveckla den dagliga klasskampen som redan pågår.

Operaismo och Autonomia-rörelsen

I Italien hade det, som på många andra platser runtom i världen, uppstått en stark vänsterörelse, och det var i Italien som dom autonoma skulle bli starkast både teoretiskt och praktiskt. Redan på 50-talet fanns det grupper som kallade sig autonoma på arbetsplatserna. Ingenstans i Europa blev konflikten mellan klasserna så skarp som i Italien. I Frankrike hade en generalstrejk, fabriksockupationer och gatustrider lamslagit landet under två veckor i maj -68, men i Italien dog inte dessa kamper ut så snabbt, utan pågick i flera år. 1968, främst under "den heta hösten", gick fem och en halv miljoner arbetare ut i strejk och hundratusentals arbetare demonstrerade, ockuperade och saboterade fabriker. En mängd olika aktioner skedde runtom i Italien. Exempelvis i Milano så organiserade arbetare från hundratals fabriker vägblockader tillsammans med studenter så att hela staden stannade ner. Regeringens svar på denna rörelse var att arresteras 13 000 personer och 35 000 arbetare fick sparken efter protesterna.³⁸

Fackföreningarna kämpade endast för högre löner och var motståndare till arbetarnas nya kampmetoder. Det arbetarna bekämpade var takten på dom löpande banden, ackord, ohalsosamma arbetsvillkor och mycket mer. På Mirafiori-verken i Turin, som var en av dom största FIAT-fabriker, var arbetarnas paroll: "Vi vill ha allting!"

Redan innan protesterna hade nått den här höjden hade den italienska arbetarklassen fört en hård kamp utanför fackföreningar och partier. FIAT-arbetarnas uppror mot sina egna fackbossar i Piazza Statuto i Turin 1962 har angetts som en viktig startpunkt.³⁹ Dessa nya klassaktioner gav upphov till nya teorier hos vänsterintellektuella och den utomparlamentariska vänstern. En mängd tidningar

uppstod – exempelvis *Quaderni Rossi* (Röda häften) 1960-66 och *Classe Operaia* (Arbetarklass) 1964-67. Det skapades en helt ny teoribildning som kallades operaismo, vilket på svenska betyder ungefär arbetarism.

De första operaisterna var marxister som ofta kom ur den italienska traditionella arbetarrörelsen, till exempel Mario Tronti och Raniero Panzieri. Dom hade kontakt med grupperna i Frankrike och USA och likt dom intresserade dom sig för arbetarklassens autonoma kamper.⁴⁰ Fast dom gick ännu längre i sina analyser. Det ideologiska klimatet var av tradition betydligt mer sofistikerat och avancerat i Italien. Man avgränsade sig från, och gick bortom, den dominerande italienska marxismen med dess rötter i Antonio Gramsci. Genom att flytta fokus i analysen från kapitalets till arbetarklassens planhalva, lyckades man på ett mycket genomgripande och systematiskt sätt återvända till Marx för att förstå och förklara den framväxande arbetarautonomin.

Operaisterna hävdade att vänstern måste ha ett arbetarperspektiv. Arbetarklassen är inget offer utan det handlande subjektet i historien. Kapitalet är reaktivt och svarar endast på arbetarklassens kamper. Enligt Mario Tronti så var arbetarklassen kapitalets motor. För att fabriker ska kunna skötas och den kapitalistiska produktionens hjul skall rulla så krävs det arbetare som sköter dom. Därför försöker kapitalet att få arbetarklassen att fungera som arbetskraft inom kapitalet. För om det inte finns några arbetare – hur skall då produktionen skötas?

Tronti betonade att det var en skillnad på arbetskraft och arbetarklass. Arbetskraft var klassen när den lydigt skötte sitt jobb, när den var reducerad till en kugge i maskineriet. Arbetarklass var klassen när den vägrade underordna sig, och exempelvis genom en strejk reste sig upp och revolterade mot kapitalet – med andra ord när klassen vägrade vara en del av det kapitalistiska systemet. Det var detta Marx kallade ”klass för sig”, i motsats till enbart ”klass i sig”. På sätt och vis bekämpar alltså arbetarklassen sig själv, i alla fall som en del av det kapitalistiska systemet.

Operaismen hävdade att eftersom kapitalet var ett system som byggde på produktion, och arbetarna var dom som fick produktionen att rulla, så var det egentligen arbetarklassen som hade all makt i samhället. Tronti skrev:

”Om kapitalets förutsättning ligger i arbetarnas händer, om kapitalet inte kan verka utan en verksam arbetskraft, om kapitalet, redan vid sin födsel, är en konsekvens av produktivt arbete, om det inte finns något kapitalistiskt samhälle utan arbetarnas delaktighet, med andra ord om det inte finns någon social relation som inte också innebär en klassrelation, och det inte finns någon klassrelation utan arbetarklassen... då kan man dra slutsatsen att borgarklassen från födseln egentligen är underordnad arbetarklassen.”⁴¹

Denna teori hävdade att arbetarklassen skulle bekämpa själva arbetet. Proletariatet är enligt operaisterna kapitalets negation eftersom dess revolutionära strategi går ut på att vägra vara en del av kapitalismen. Genom den autonoma arbetarkampen så vägras kapitalet tillväxt och hindras från att utvecklas och förbättras. Proletariatet har inget positivt att ge det kapitalistiska systemet när det är revolutionärt, menade operaisterna. Detta visar sig inte bara i öppna konflikter som strejker, utan även i vardagligt sabotage och maskning. 1974 förlorades 134 miljoner arbetstimmar i Italien genom strejker – och då är inte maskningen inräknad, som var så hög som 28% per vecka!⁴²

Eftersom kapitalet behöver arbetarkampen för att expandera, så måste den göra arbetarkampen till något ofarligt – något som gör att kapitalismen utvecklas istället för att förintas. Detta var enligt operaisterna fackföreningarnas och partiernas uppgift. Dom fanns till för att frånta klasskampen dess antagonistiska och antikapitalistiska karaktär. Partierna och facken ville få arbetarna att skapa tillväxt och få hjulen i det kapitalistiska samhället att snurra.

Operaisterna hävdade även att fabriken och samhällets organisering är ett svar på arbetarkampen. För dom var teknologi inte något neutralt som hos dom flesta andra

marxister. Tvärtom – arbetets organisering var ett svar på arbetarklassens kamp. Det var ingen slump att det löpande bandet inrättades när arbetarna hade tillkämpat sig kortare arbetsdag och skapat starka fackföreningar. Det var ett svar på arbetarklassens stigande makt i samhället. Operaisterna menade att arbetarklassens politiska sammansättning – till exempel att arbetarna organiserar sig i fackföreningar och kämpar för kortare arbetsdag – kontrasteras med att arbetarklassens tekniska sammansättning förändras av kapitalet. Det vill säga: det löpande bandet infördes. Arbetsköparna går med på att fackföreningar tillåts och att arbetsdagen sänks, men eftersom tekniken förfinats och produktiviteten ökas, så ökas därmed även exploateringen och utsugningen av arbetarklassen.

I mars 1973 hölls det en konferens i Bologna som var en viktig milstolpe för den autonoma rörelsen. En mängd arbetare och aktivister från hela Italien samlades för att skapa en ny form av organisering. En organisation som skulle skapa en autonom politik utifrån människors direkta behov och inte ifrån någon abstrakt politisk ideologi. Det var den autonoma arbetarrörelsen, eller *Autonomia Operaia Organizzata* (Arbetarnas autonoma organisation), som bildades. Teoretiskt var den inspirerad av operaismen och hade som främsta kampmetod arbetsvägran. Deras krav var enkla – att kämpa för mer lön och mindre arbete.

De autonoma teoretikernas undersökningar av arbetets betydelse i samhället fick dem att påstå att hela samhället hade förvandlats till en fabrik. Marx hade talat om att kapitalets underordning skulle gå från formell till reell underordning. I den formella underordningen hade kapitalet fortfarande en gräns, ett slut. Men i den reella underordningen så underordnas hela livet kapitalet. Hela livet reduceras till arbete. Dom arbetslösa för en kamp för att få en plats som arbetare i det kapitalistiska systemet, samtidigt som dom håller nere lönerna eftersom det finns stor tillgång av arbetskraft. Skolorna utvecklar och förfinar arbetskraften. Arbetet i hemmet reproducerar arbetskraften. Allting handlar om arbetet.

Att hela livet reduceras till arbete gör även att motståndet förs överallt. Därför var studenternas, hemmafruarnas, ungdomarnas och andra gruppers kamper lika intressanta som fabriksarbetarnas. För dom autonoma skulle kamperna inte ta sig in i fabriker, som resten av vänstern gjorde med sina infiltrationsförsök av fackföreningarna. Istället var det tvärtom, det gällde att föra kampen ut ur produktionen och in i resten av samhället också. Detta för att skapa en enighet inom arbetarklassen genom nya oväntade allianser. Husockupationer, hyresstrejker och reducerandet av el- och vattenräkningar var resultat av denna strategi. Dessa kamper blev vanliga i Italien under 70-talet, kallades självreduceringskamper och förenade massor med människor. Bara i Turin och Piemonte var ungefär 150 000 hushåll inblandade och sänkte sina elräkningar kraftigt.⁴³ Om elen stängdes av för några hushåll så satte autonoma arbetare som jobbade på elverket helt enkelt på den igen. Det italienska kommunistpartiet vände sig helt emot dessa antikapitalistiska kamper och sa att "arbetare bryter inte mot lagen". Vänstern stod alltså i direkt motsättning till arbetarnas kamper.

Den autonoma strategin var att försöka störta kapitalet i en kris. Genom att hela tiden pressa för att få mer betalt men att arbeta mindre – till exempel genom att slippa betala för färden till och från jobbet – så skulle det skära djupt i kapitalisternas profitmarginaler. Kapitalismen skulle hamna i en kris – en kris där proletariatet skulle ta överhanden och förinta kapitalet helt och hållet.

De autonoma menar att det i klasskampen uppstår nya sociala relationer mellan människor – nya sätt att leva. Studenterna ockuperade universiteten och öppnade upp dom för hela samhället. Dessa användes som sociala utrymmen där alla var välkomna. Kommunismen var något som omedelbart yttrade sig i dom pågående kamperna. Detta kallades för självvalorisering av dom autonoma teoretikerna. Dom förtryckta och utsugna skapar nya värden och värderingar i livet genom sina kamper. Kommunismen kom att handla om nuet och inte om något slags avläggset lyckorike i framtiden.

De autonomas studier av klasskampens internationella historia var också banbrytande. Sergio Bologna var en av dom som återupptäckte den europeiska och amerikanska arbetarklassens erfarenheter.⁴⁴ Det han såg med sina autonoma "glasögon" var att dom ryska sovjeterna och dom tyska arbetarråden var organisationsformer som svarade mot dom yrkesutbildade arbetarnas förutsättningar, som redan hade en viss kontroll över produktionsmedlen. Den revolutionära fackföreningen IWW i USA vid samma tid representerade ett helt annat skikt – nämligen dom rörliga, oskolade tillfällighetsjobbande arbetskraftsinvandrarerna. Hans slutsats var att olika organisationsformer motsvarar olika teknisk sammansättning av klassen. Därför så är inte någon organisationsform för evigt giltig och gångbar. Vare sig det handlar om fackföreningar, arbetarråd, socialdemokratiska eller leninistiska partier, så är dom ingenting annat än produkter av speciella historiska omständigheter.

Den italienska autonoma arbetarkampen kan ses som en förlängning av den globala arbetarklassoffensiv som varade 1965-1973, en arbetarrevolt som i Spanien, Portugal och Italien lyckades bestå även efter 1973. I Italien krossades den runt 1977 och Autonomia-rörelsen dog ut helt 1980. Den 7 april 1979 fängslas omkring 80 personer från Autonomia Operaia Organizatta utan juridiska processer, med hjälp av en gammal lag från Mussolini-tiden som myndigheterna aktiverar. Flera framträdande intellektuella, bland andra Antonio Negri, döms för "förberedelse till väpnat uppror och konspiration mot staten". Sammanlagt 20 000 aktivister fängslas 1979-1982. Flera av dom sitter än idag inspärrade. Tusentals autonoma flyr också utomlands, bland annat för att delta i den Sandinistiska revolutionen i Nicaragua 1979.⁴⁵

Förutom den våldsamma repression som staten riktade mot rörelsen, så bidrog även interna splittringar till rörelsens fall. Splittringarna hade uppstått eftersom rörelsen ideologiserats. Den viktigaste orsaken var dock att dom stora fabrikerna i Norditalien, där den autonoma rörelsen hade sitt starkaste fäste, hade börjats decentraliseras och skick-

ats utomlands. Arbetarklassens politiska sammansättning – det vill säga den autonoma arbetarkampen som yttrade sig i olika former av strejker, hus- och fabriksockupationer, självreducering, stads- och fabriksgerilla etc – hade tvingat fram en kris för kapitalet, som i sin tur omvandlade den tekniska sammansättningen av arbetarklassen.

Produktionens organisering i dom stora fabrikerna förändrades och avreglerades, vilket undergrävde själva den materiella grunden till den autonoma arbetarrörelsens makt, som dom fått från sin ställning i produktionen. Mirafiori-fabriken i Turin, där dom autonoma kanske hade sitt starkaste fäste, hade tiotusentals anställda. Sådana stora fabriker är idag ett minne blott i nästan hela Europa. 1980 lyckades *FIAT* mot facketts vilja och med hjälp av statliga lönekomensationer, avskeda så många som 24 000 arbetare – endast i Turin! Denna drastiska omstruktureringsvåg spreds till alla större företag och gick hand i hand med den brutala repressionen som lyckades slå tillbaka militansen och dom framgångar i fabrikerna som arbetarklassen utvecklat sedan 60-talet. Detta industriella regimskifte drogs till sin spets när *FIAT*-ledningen 10 år senare använde sitt övertag för att omforma produktionen med en variant av "japanisering" med mager produktion och vertikal exploatering – den så kallade toyotismen.⁴⁶

Att produktionen decentraliserades och att fabriksarbetarnas antal minskade har dock inte gjort att vare sig arbetarklassen eller klasskampen försvunnit. Dom har bara antagit nya former och uttryck. Den så omtalade globaliseringen är enligt dom autonoma ett resultat av arbetarklassens kamper på 60- och 70-talet. I dagens motstånd mot nyliberalismen ser vi en ny politisk sammansättning av arbetarklassen. I Italien utgår den bland annat från arvtagare till Autonomia-rörelsen – till exempel från dom ungefär 200 så kallade sociala centren som finns spridda över landet och fungerar som en slags ockuperade "frizoner" för radikal politisk och social aktivism, samt en mängd basdemokratiska fackföreningar som Cobas. Kamperna

resulterade våren 2002 bland annat i massdemonstrationer och en generalstrejk med 90%-igt deltagande – Italiens största strejk någonsin.

Slutlig diskussion

Problemformuleringen i inledningen av detta arbete var: **varför växte den autonoma marxismen fram?** Svaret på det verkar främst vara att stora delar av vänstern blundade för verkligheten. Samhällets utveckling stämde inte överens med deras ideologi. Enligt denna vänster var Sovjetunionen en bastion för arbetarklassen och ett alternativ till kapitalismen. Istället för att erkänna att deras ideologi var felaktig, så valde dom att försöka göra om verkligheten efter ideologin. Upproren i Ungern och Östtyskland på 50-talet var kontrarevolutionära enligt denna vänster, och stödde man inte Sovjetunionen så var Kina alternativet. En del kunde gå med på att det fanns problem med dom socialistiska staterna, men att dom ändå var värda ett stöd. Det var detta som gjorde att den autonoma marxismen växte fram. En teori skall användas för att analysera verkligheten – inte för att göra om verkligheten till en fantasi.

I verkligheten hade människor det inte alls det bättre i Sovjetunionen än vad dom hade det i väst. Det var inte arbetarklassen som hade makten i dom socialistiska staterna, utan det var partiet. Firmorna och fabriker i Sovjetunionen hade lika stora problem med en olydig arbetarklass som arbetsköparna i exempelvis Frankrike och USA.

Vänsterns syn på medvetande – att vanliga människor inte var kapabla till att föra motstånd och skapa ett annat samhälle – är en annan orsak till varför den autonoma marxismen växte fram. Återigen stämde det inte överens med verkligheten. Bolsjevikerna hade inte varit med och skapat arbetarråden i dom ryska revolutionerna 1905 och 1917. Kommunistpartierna och fackföreningarna stod utanför upproren i Italien och Frankrike på 60- och 70-talet. Dom motarbetade till och med dessa resningar.

Den autonoma marxismen uppstod som teori eftersom det faktiskt fanns en självständig arbetarrörelse – självständig från den officiella arbetarrörelsen och självständig från staten och kapitalet. Den autonoma marxismen menar att det är dessa rörelser som är intressanta och som revolutionärer skall delta i och försöka utveckla.

Ett ointresse för vänsterns tradiga politik behöver inte betyda att klasskampen är på en låg nivå, ofta betyder det bara att den bytt form och klär sig i en "opolitisk" dräkt. I exempelvis USA har strejkerna minskat ganska drastiskt, men å andra sidan har maskning som konfliktmetod ökat från 18 till 55%.⁴⁷ Återigen är det dom autonoma marxisterna som drar dom politiska konsekvenserna av detta. **Förändringar i arbetarklassens tekniska sammansättning** gör att strejken blir mindre lämpat som vapen och därför används andra metoder som påtryckningsmetoder. Den autonoma marxismen växte fram som en modern klasskampsteori för praktisk tillämpning och inte som en ideologi som skulle förhålliga och rättfärdiga vänsterns olika organisationer.

Sammanfattning

De autonoma teorierna växte fram i opposition till den traditionella kommunistiska arbetarrörelsens teorier och organisationssätt. Kapitalismens utveckling hade förvandlat partierna och fackföreningarna från arbetarklassens verktyg till organisationer som bidrog till att upprätthålla arbetsfred och garantera tillväxten för kapitalismen.

I och med detta så togs det initiativ utanför den officiella arbetarrörelsen. En "andra arbetarrörelse" som istället för att försöka uppvärdera sin situation i det kapitalistiska samhället, för en kamp mot hela det kapitalistiska systemet, genom att vägra vara en del i det. Det är denna rörelse som autonoma teorierna handlar om. **Människors alienation i hemmet, arbetsplatsen eller i skolan leder till motståndsyttningar.** I kampen så skapas det alternativ och nya levnadsförhållanden. Människor

växer och förvandlas i kamp enligt dom autonoma teorierna. För dom är kommunismen inte ett lyckorike som byggs genom att först skapa proletarietets diktatur och sedan gå igenom det socialistiska stadiet. Många av dom traditionella marxisternas syn på samhällsutvecklingen är att den tuffar framåt som ett ånglok och stannar på olika stationer längs historiens järnväg, för att till slut stanna vid ändstationen kommunismen. Detta synsätt menar dom autonoma är helt felaktigt och dessutom farligt. Det var den synen på historien som användes till att tvinga människor att utföra slavarbete i Kina och Sovjetunionen. Man bygger inte kommunismen i statsprojekt sa dom autonoma. Kommunismen yttrar sig i klasskampen. Dom autonoma förklarade kommunismen på samma sätt som Marx hade gjort i *Den tyska ideologin*:

”Kommunismen är för oss inte ett *tillstånd* som skall uppnås, inte ett *ideal*, efter vilket verkligheten skall inrätta sig. Det vi kallar kommunism är den *verkliga* utvecklingen som upphäver det nuvarande tillståndet.”⁴⁸

Och den verkliga utvecklingen som upphäver det nuvarande tillståndet är enligt dom autonoma marxisterna arbetarklassens självständiga kamper som förs mot kapitalet. Det är dom kamper som försöker förintä arbetarklassen som dess roll som arbetskraft i det kapitalistiska systemet. För att citera den italienske autonoma teoretikern Mario Tronti:

”Arbetarklassen behöver bara betrakta sig själv för att förstå kapitalet. Den behöver endast bekämpa sig själv för att förstöra kapitalet. Den måste förstå sig själv som politisk kraft. Och den måste negeras sig som produktiv kraft.”⁴⁹

Eftersom hela samhället förvandlats till en fabrik och kapitalismen reducerat allt till varor, så genomsyrar arbetarklassen och dess motstånd hela samhället. Detta innebär att

alla grupper kamper är viktiga, och det handlar att skapa allianser mellan arbetslösa, studenter och arbetare så att kapitalet som totalitet kan attackeras. Men detta motstånd har alltså inte bara en negativ funktion, för i denna kamp så ser vi det nya samhället växa fram. Exempelvis hos kvinnorörelsen har vi inte bara sett kampen mot att kvinnan är underordnad mannen och patriarkatet, utan även experiment med nya familjeformer och nya sätt att leva. Johnson-Forest-fraktionen kallade det ”the invading socialist society”. Alternativen till kapitalismen har vi redan. Dom är inneboende i det kapitalistiska systemet och kan väckas till liv och växa sig starkare om proletarietet vågar utmana makten på allvar.

Revolutionära perspektiv idag – ingen fred i klasskriget*

Kapitalismens utveckling har nått så långt att hela samhället har utvecklats till att bli en enda stor "social fabrik", där det produceras varor. Då syftar vi inte bara på varor i form av saker som mat, kläder, tvål, apparater och hus, utan även djur och inte minst människor är varor. Människor är varor främst i form av arbetskraft. Detta gäller inte bara i vår del av världen, utan på ett globalt plan, alltså överallt. Kapitalets herravälde begränsas inte bara till de platser där folk lönearbetar utan har utvecklats till ett allomfattande herravälde som påverkar hela vår tillvaro.

Den kapitalistiska varuproduktionen har inte som syfte att tillgodose människors behov, utan att skapa mervärde åt kapitalet. Har du inte köpkraft nog så är inte dina behov intressanta för den kapitalistiska varuproduktionen. Köpkraft är pengar och pengar får de allra flesta genom att sälja sin arbetskraft åt kapitalet. Kapitalisterna snor åt sig mervärdet som skapas genom arbetet, säljer varorna som arbetarna producerat och kammar hem profiten. Det är inte bara arbetarklassen som arbetar för kapitalet, utan även de mer privilegierade mellanskikten som administrerar utsugningen.

---

* Denna artikel publicerades i tidningen *Brand* nummer 5 1998.

Livet reduceras till arbete

Kapitalet strävar efter att få all mänsklig aktivitet att underordna sig kraven på en effektiv och lönsam varuproduktion. På så sätt reduceras hela livet till arbete. Ingenstans undgår vi profitens lagar. Produktionen av människor, det vill säga reproduktionen av arbetskraften, är också ett arbete. Detta reproduktiva arbete är allt det arbete som behövs för att återskapa arbetskraften: hushållsarbete, socialt arbete och omsorg och så vidare. En mycket stor del av detta arbete är oavlönat och utförs av kvinnor.

Skolorna utbildar arbetskraften, universiteten är vetenskapsfabriker. Tankearbete, så kallat immateriellt arbete, och produktionen av ideologi glöms ofta bort i olika klassanalyser men är nödvändiga och centrala delar i den kapitalistiska produktionen.

De arbetslösa fyller även de en funktion i utvinningen av mervärde genom att delta i det reproduktiva arbetet, höja konkurrensen om jobben och på så sätt hålla nere lönerna, vara en reservarbetare som ska rycka in vid behov och sist men inte minst genom att höja sitt värde som arbetskraft genom utbildningar i till exempel data. Är du anställd så arbetar du inte bara när du är på jobbet utan också med det reproduktiva för- och efterarbetet som gör att du kan fortsätta jobba. Du måste äta, sova, vila, motionera, sköta din hygien, tvätta dina kläder och kanske festa på helgen. Allt för att du ska kunna fortsätta arbeta för kapitalet.

Kampen mot arbetet

Att hela livet reduceras till arbete i den "sociala fabriken" är inget som sker i samförstånd - tvärtom! Kapitalet stöter hela tiden på motstånd och utmanas överallt i den sociala fabriken av proletariatets kamper, som alla har det gemensamt att de står i antagonistisk motsättning till kapitalets diktatur.

En konsekvens av analysen av den sociala fabriken är att arbetarklassen finns där alienerat arbete finns, oavsett om det är i hemmet eller framför löpande bandet, om det är avlönat eller oavlönat.

Klasskamp och klassammansättning

”Historien om alla hittillsvarande samhällen är historien om klassernas kamp”

Det kommunistiska partiets manifest

Karl Marx och Fredrich Engels,

De som delar en marxistisk historiesyn (den så kallad dialektiska historiematerialismen) brukar hävda att klasskampen är det som driver historien framåt. Men det är inte alls självklart vad detta egentligen innebär. Vi ska kort redogöra för vår syn på detta. I det kapitalistiska samhället utkämpas den huvudsakliga klasskampen mellan arbetarklassen och kapitalistklassen. Arbetarklassens kamper för ett självbestämt liv och mindre alienerande arbete leder till kriser för kapitalismen. Kriserna tvingar kapitalistklassen att förändra formerna för kontroll och organisering av kapitalackumuleringen (utsugningen av arbetskraften). Omvänt gäller att kapitalistklassens ständiga kamp för ökat mervärde, alltså mer arbete för arbetarklassen, omkullkastar tidigare levnadsförhållanden och möjligheter för arbetarklassens kamper.

Klassammansättning

I den ständigt pågående antagonistiska konfrontationen mellan klasserna uppstår klassammansättningen, alltså klassernas objektiva arbetsförhållanden och livsvillkor, samt deras subjektiva kamp- och organisationsformer. Klassammansättningen förändras hela tiden genom klasskampens förlopp. Det innebär att vi själva genom våra kollektiva och självbestämda kamper aktivt deltar i det subjektiva skapandet av den nya sammansättningen av klassen, eller som det brukar beskrivas - de subjektiva förutsättningarna för revolution.

Vi behöver en konkret och aktuell analys av klassammansättningen om vi ska kunna anpassa våra kampmetoder och organisationsformer efter den nya situationen, som hela tiden förändras av klasskampen. Utan en odogmatisk

syn på vår politik så riskerar vi att fastna i ett visst förutbestämt och föråldrat kampmönster som inte motsvarar den aktuella klassammansättningen. Det är bara en tidsfråga innan dogmatisk politik, som vägrar att förnya sig, förfaller till ritual och förlorar sitt innehåll och relevans.

Varför vänstern är off

Inga kampmetoder eller organisationsmodeller motsvarar alltså klassammansättningen för all tid och evighet. Men stora delar av vänstern lyckas inte förnya sin politik när samhället förändras. De håller fast vid gamla sanningar och försöker desperat att representera en föråldrad syn på arbetarklassen. Klasskampen har så att säga ofrånkomligt sprungit ifrån den institutionaliserade vänstern och gjort att gamla politiska förståelser har spelat ut sin roll. Det är en viktig förklaring till varför kommunistpartier, fackföreningar och andra vänsterorganisationer som tidigare haft en större politisk förankring är helt off idag. Deras kampmetoder och organisationsmodeller motsvarar helt enkelt inte arbetarklassens nya sammansättning. De motsvarar inte kampmöjligheterna och klassens intressen idag. Och det kanske viktigaste av allt - många av dom har inte dragit konsekvenserna av att arbetarklassens frigörelse måste vara dess eget verk! Representativ politik är borgertlig politik och har aldrig varit ett hot mot klassamhället.

Det personliga är politiskt

All politisk förståelse som inte inser att det personliga är politiskt, utan begränsar sig till den ”offentliga” sfären måste också förkastas. Uppdelningen av livet, kampen och relationer i ”politiska” och ”opolitiska” (eller ”offentliga” och ”privata”) sfärer är borgerlig politik som upprätthålls av patriarkala strukturer och intressen. Det politiska slagfältet och maktförhållandena i samhället ses med det synsättet som skilda från de sociala relationerna mellan människor och deras uppdelning i till exempel

klasser och kön. Denna politiska förståelse förfaller oundvikligen till något som står utanför, eller över, människorna själva.

Det är grundläggande att vi själva är medansvariga subjekt för hur klasskampen utvecklas och att vi kollektivt är delaktiga i skapandet av nysammansättningen av klassen i alla samhällets sfärer. De självorganiserade kamper vi utkämpar idag är fröna till det framtida klasslösa samhället.

Klasskampsförlopp

Vi har tidigare analyserat den globala kapitalistiska omstruktureringen som inneburit en ny klassammansättning, en proletarisering (se vårt häfte *Samma fiender – samma kamp!*). Det är inte möjligt att här redogöra för hela vår tidigare analys av omstruktureringen, men vi ska sammanfatta den lite kort. Den nya klassammansättningen är alltså viktig för att den påverkar förutsättningarna för revolutionär kamp.

Omstrukturering

En global kapitalistisk omstrukturering av utsugningsförhållandena har alltså skett som svar på proletariatets offensiva internationella kamper i slutet på 60-talet/ början på 70-talet. Kapitalets angrepp fick riktigt genomslag i Sverige först på 90-talet, vilket internationellt sett var väldigt sent. Arbetarklassen (i vid bemärkelse) har fått en ny sammansättning genom nya postfordistiska sätt att organisera produktionen, vilket tagit sig uttryck i arbetslöshet, nedskärningar, privatiseringar och så vidare. Den tidigare välfärdsstaten har nu ersatts av en konkurrensstat som, i konkurrens med andra stater, försöker erbjuda kapitalet så bra förutsättningar och så lite förpliktelser som möjligt. För att detta ska kunna uppnås krävs till exempel ökad kontroll och repression på alla områden för att hålla det nysammansatta proletariatet i schack.

Proletarisering

Många hävdar att vi idag lever i ett så kallat tvåtredjedelssamhälle, där en tredjedel av befolkningen står utanför statens sociala trygghetssystem. Den analysen har sina poänger eftersom den bryter med arbetarrörelsens och vänsterns tidigare betoning på den vita välutbildade arbetarklassmannen och istället lyfter fram andra grupper som drabbas av utsugningen. Men analysen är bristfällig och är mer utformad som en kritik mot den kapitalistiska välfärdsstatens nedmontering, än som en konsekvent kritik av kapitalismen och klassamhället. Vi menar att den senare tidens utveckling istället är ett nytt klasskampsförlopp som inneburit en generell proletarisering i hela samhället utan undantag - fast ungdomar, kvinnor, invandrare och marginaliserade grupper är de som drabbas värst och först.

Proletariseringen är orsakad av kapitalets aggressivitet och förintelsevilja och kan inte administreras bort med reformistisk omfördelningspolitik inom nationalstatens ramar. Det finns inga omvägar till befrielse från klassamhället – kapitalets herravälde är internationellt och måste identifieras och krossas på livets alla områden.

Antagonismens återkomst

Vi hoppas att den här artikeln ska ge en klarare uppfattning om de olika historiska klasskampsförloppen (under svenska förhållanden): från landsbygdsbefolkning, över "välfärdsarbetstyrka" under sossemodellen till dagens moderna proletarisering. Vi kan alltså urskilja tre olika klasskampsförlopp: före, under och efter sossemodellen. Dessa olika klasskampsförlopp har sin grund i skilda klassammansättningar, som i sin tur motsvaras av olika kamp- och organisationsformer: från den unga arbetarklassens kamper på 1800-talet och i början av 1900-talet, över relativ social fred med dämpade klasskonflikter, till ett upproriskt 2000-tal! På samma sätt motsvarar klasskampsförloppen olika faser och produktionsätt hos kapitalet, såsom "fri konkurrens" över keynesianism till nyliberal

konkurrensstat. Och när det gäller produktionssätt: från hantverk över fordism till toyotism (eller postfordism).

Vi lever i klasskampsförloppet efter sossemodellen, i en tid med allt mer öppet antagonistiska klasskonflikter även i vår del av världen. Därför måste vi ta tillvara på erfarenheter från sådana klasstrider runt om i världen, till exempel de kamper som utkämpades här i Sverige innan sossemodellen etablerades. Alltså från det klasskampsförlopp som utvecklades i och med böndernas och lantarbetarnas proletarisering och övergång till "välfärdsarbetsstyrka" under sossemodellen.

Den svenska samförståndsmodellen

Den socialdemokratiska välfärdsmodellen har under större delen av 1900-talet administrerat relationerna mellan klasserna här i Sverige. Neutraliteten i de två världskrigen gav de svenska kapitalisterna konkurrensfördelar som gjorde att de kunde "köpa" sig social fred i form av förbättrade levnadsvillkor för stora delar av arbetarklassen här, speciellt på 50- och 60-talet. Genom kompromisser och eftergifter slapp de på så sätt revolutionära resningar. De mindre privilegierade delarna av arbetarklassen, som inte kunde köpas, trycktes ned genom olika former av repression. Även Norge och Danmark har under samma period haft politiska system som liknar den svenska samförståndsmodellen, med centrala fackbyråkratiska förhandlingar (om löner och arbetförhållanden), masskonsumtion och statliga välfärdsinstitutioner. Den ekonomiska modell som dessa välfärdstater byggde på - keynesianismen - var en tillfällig nödlösning, en historisk kompromiss, från kapitalets sida. Internationellt och historiskt sett är reformism och kapitalistisk välfärd just bara en historisk parentes under några enstaka årtionden i de imperialistiska länderna på 1900-talet. Arbetarklassen i Europa, som växt fram i och med industrialiseringen på 1800-talet, tvingade kapitalet till denna kompromiss genom sin kampberedskap och sina internationella framgångar i 1900-talets början.

Revolutionshotet

Arbetarklassen i Europa började få vittring på segern i klasskriget i och med oktoberrevolutionen i Ryssland 1917. Revolutionens lågor spreds över hela kontinenten och ägandeklassens existens verkade vara hotad. De härskande upplevde de socialistiska framgångarna som så pass akuta att de tvingades till mer eller mindre fascistiska makt-övertaganden i länder som Finland, Italien, Spanien, Tyskland och Portugal. Men här i Sverige behövde de som bekant inte gå så långt. De lyckades ändå slå ned arbetarklassens revolutionära kamp och ohejdat fortsätta den kapitalistiska utsugningen och exploateringen. Här kvästes de mest oförsonliga och öppna klasstriderna av sossemodellen genom statlig planering i form av materiella förmåner. Stora delar av arbetarklassen fick alltså helt enkelt högre materiell standard och social trygghet än de haft tidigare. Det innebar samtidigt att de "köptes upp", att deras klassintressen hamnade mer i linje med borgarklassens.

På kort sikt är repressionens väg effektivare för att disciplinera arbetskraften än reformerad kapitalism, men på längre sikt säkrar kapitalet sitt herravälde bättre genom kompromisser i form av materiella förmåner. I Sverige kunde den härskande klassen alltså kosta på sig den dyra, men mer långsiktiga, strategin för att stabilisera utsugningsförhållandena. Idag däremot saknas revolutionshotet, så kapitalet har inte längre något intresse av välfärd.

Imperialismen

Den imperialistiska uppdelningen i rika och fattiga länder var en av förutsättningarna för att kapitalet kunde gå med på denna historiska kompromiss, eftersom bördorna samtidigt kunde ökas på för den exploaterade befolkningen de tre kontinenterna (Afrika, Asien och Latinamerika). Kapitalet använder den imperialistiska uppdelningen för att splittra upp arbetarklassen i olika delar av världen genom att utnyttja utveckling i centrumländerna (Västeuropa, USA och Japan) och å andra sidan underutveckling på de tre

kontinenterna. Då som nu utnyttjar kapitalet detta för att befästa sin maktposition. Målsättningen är att förhindra att alla utsugas och förtrycktas kamper sätter sig i förbindelse med, och förstärker, varandra. Den imperialistiska uppdelningen av världen är med andra ord en absolut nödvändighet för kapitalets fortsatta maktutövning. När vi inser detta så förstår vi även vilket genomslag det skulle innebära om vi på ett effektivt sätt lyckades använda vårt kanske allra bästa vapen - den internationella solidariteten.

Men socialdemokratin var tvärtom ett projekt inom nationalstaten, precis som den sovjetiska "socialism i ett land" och de olika utvecklingsprojekten efter de nationella befrielsekamperna på de tre kontinenterna. Denna begränsning inom nationalstatens ramar fick konsekvenser för klassammansättningen som kapitalet utnyttjade till sin fördel i samband med omstruktureringen från och med 70-talet - den så kallade globaliseringen.

Kontrarevolution i folkhemmet

Men vi ska inte inbilla oss att sossarnas integration av arbetarklassen i den kapitalistiska svenska staten kunde genomföras helt utan motstånd och våldsamt undertryckande av arbetskraften och revolutionära strömningar även här på "hemmaplan". Några exempel på detta är sprängningen av den kommunistiska dagstidningen Norrskensflammans tryckeri 1940, interneringen av kommunister och syndikalister i arbetsläger under andra världskriget, rasbiologiskt motiverade tvångssteriliseringar, institutionaliseringen av kärnfamiljen som produktions- och konsumtionsenhet, en konstant militarisering av polisen och ett mer eller mindre "kallt krig" som utkämpats på arbetsplatserna hela efterkrigstiden. Avslöjanden har visat att sossarna inte har skytt många medel för att ta kontroll över facken och arbetarkamperna, med allt från spion- och angiverisystem till väpnade kontrarevolutionära så kallade stay behind-grupper, som kontrollerades av USA:s hemliga underrättelsetjänst CIA.

Registermetoden

Kollektivavtal och centrala förhandlingar med arbetsköparna har på många sätt stått i centrum för kampen på (löne-)arbetsplatserna under sossemodellen. Men idag har dessa metoder tappat mark och i stort sett spelat ut sin roll i och med omstruktureringen och den nya klassammansättningen. Därför måste nya kampmetoder och organisationsformer med nya kvaliteter ta vid, som även motsvarar våra intressen som arbetslösa, korttidsanställda, deltidsanställda, praktikanter och olika former av mer eller mindre flexibla, utbytbara och individuella anställningar. Det är bara en fråga om tid innan klassen hittar kampformer som passar de egna materiella behoven och det är vänsterns uppgift att snabba på denna process. Det ligger nära till hands att låta oss inspireras av tidigare självständiga och militanta arbetarkamper. För kollektivavtal är långt ifrån det enda kampmedlet! Kollektivavtalens "arbetsfred" var en förutsättning för sossemodellen, som slog undan tidigare mer öppet antagonistiska arbetsplatskamper, såsom många av de vilda strejkerna och blockaderna. En av dessa tidigare antagonistiska kampmetoder var den syndikalistiska så kallade registermetoden, som vi snart ska kika lite närmare på.

Ny samförståndsmodell och småföretagens funktion

Idag planeras en ny form av samförståndsmodell mellan SAF och facken, typ det klassiska Saltsjöbadsavtalet. Detta är alldeles säkert ett försök att motverka de okontrollerade arbetsplatskamper som trots allt faktiskt dykt upp efter omstruktureringen de senaste åren. Samtidigt fortsätter avregleringen av arbetsmarknaden och en statlig utredning föreslår strejkförbud på småföretag, där det redan i dag i många fall är svårare att strejka. Denna utveckling ligger helt i linje med det postfordistiska produktionssättet att lägga ut allt mer ut på underleverantörer och entreprenad. Många uppmuntras också till att starta eget, och Telia

har till och med sparkat duktiga arbetare för att de ska starta eget. Denna hype av småföretagen hänger ihop med att utsugningen då kan öka. Dels genom den större individuella friheten i arbetsituationen, men framförallt för att arbetsförhållandena i de små företagen blir en form av undantagssituation med slopad arbetsrätt, självdisciplin och så vidare. Detta bidrar till skapandet av en så kallad "grå" eller informell sektor där utsugningen inte dämpas av hämmande arbetslagar, men som genom tillfällighetskontrakt ändå införlivas i de transnationella företagens sjukligt förstörade mervärdestillväxt. Det blir också allt vanligare att företagen gärna betalar lite extra för att använda tillfällig arbetskraft som de saknar förpliktelser emot.

Registret i praktiken

Den syndikalistiska registermetoden från början av 1900-talet var en helt unik kampmetod som användes i övergångsperioden innan sossemodellen hade etablerats. Vi menar att metoden hade vissa kvaliteter som kanske borde återupplivas idag. Självklart är inte produktionsförhållandena och klassammansättningen desamma nu som då, därför kan inte heller kamp- och organisationsformerna vara det. Men utvecklandet av revolutionära perspektiv mår bra av att knyta an till konkreta erfarenheter av klasskonfrontationer.

Registermetoden började användas av syndikalistiska anläggningsarbetare på 1910-talet och fungerade som ett kämpande alternativ till avtalssystemet, för att fastställa ett pris på den egna arbetskraften utan någon som helst prutman. Arbetarna förhandlade inte om lönen, utan ställde ultimata, det vill säga inte förhandlingsbara, krav.

I anläggningsindustrin på den här tiden fungerade arbetslagen som underentreprenader som fick lägga anbud på ett visst arbete. När det var ont om arbete ökade den inbördes konkurrensen mellan arbetslagen och lönerna dumpades. Registret gick ut på att bekämpa den inbördes konkurrensen mellan arbetarna med sammanhållning. Ge-

nom att föra statistik över vilka löner som betalades och register över prislistor för olika arbeten, så kunde de olika arbetslagen komma överens om ett minimianbud som ingen fick bjuda under. På så sätt pressades lönerna upp och löneskillnaderna jämnades ut. Ingen behövde sälja sig för lägre pris än kamraterna, eller lägre än det pris man själva bestämt att arbetet var värt.

Sammanhållning och militans

Det enda som arbetsköparna kunde göra för att värja sig mot registermetoden och få ner lönerna, var att bryta mono-polet på arbetskraft. De tvingades försöka få fram yrkeskunniga arbetare som stod utanför registret (oorganiserade eller LO-folk), och som också kunde tänka sig att jobba för en lägre lön. Men dessa så kallade registerbrytare bemöttes på samma kompromisslösa sätt som strejkbrytare - genom fysisk konfrontation. Det krävdes helt enkelt militanta metoder för att upprätthålla registerprislistorna. Bara våld eller hot om våld kunde avskräcka folk från att bli registerbrytare och dumpa de uppsatta lönerna. Detta innebar att de registeranslutna arbetarna behövde vara i majoritet på sin ort och att de hade en fet sammanhållning. Registermetoden byggde ju på, och ledde till, sammanhållningen mellan arbetarna. Den största bataljen skall ha varit "slaget om Los" i västra Hälsingland där skogsbolagen försökte bryta registrets dominans genom att försöka anställa 1100 "arbetsvilliga" LO-folk från andra orter. Men de bemöttes av 800 militanta syndikalister som envist vägrade dom tillträde till arbetsplatserna förrän de accepterat registerpriserna. Efter ett par dagars hårda strider tvingades svartfötterna vända hem igen.

På en del platser fungerade registret även som arbetsförmedling. Detta försvagade ytterligare arbetsköparnas ställning. Registerkommittén bestämde då vilken arbetare eller vilket arbetslag som stod näst i tur att få det aktuella arbetet, efter solidariska principer som till exempel att de som hade varit arbetslösa längst stod först i kö.

Registrets resultat

Bäst fungerade registret i byggnadsindustrin, skogsbruket och bland Stockholms anläggningsarbetare. I skogsbruket stod den sista stora registerstriden vintern 1949-50, och vanns slutligen av arbetarna efter fyra månader. Registret ledde verkligen till högre lön, genomsnittslönen per timme brukade ligga på ungefär 30-40 % över den inom LO:s avtalsområden (år 1937 1.08 mot 0.67). Som mest omfattade metoden cirka 30.000 arbetare, men då var bara en minoritet syndikalister eftersom många LO-medlemmar inte tvekade att hänga på när de såg de positiva resultaten. I vissa branscher var de registeranslutna arbetarna de bäst betalda i hela landet. Registret var alltså effektivt, och arbetsköparna insåg att det skulle bli ännu mer effektivt med större anslutning. Därför var det ingen slump att de skyndade sig att skriva avtal med LO så fort de fick chansen.

1920-talets depressionsår med massarbetslöshet ledde på många platser till att SAC tvingades över till LO:s avtalsstrategi för att kunna behålla jobben. Nyrekryteringen inom de branscher där registret var utbredd var också dålig och arbetarna blev äldre och mindre kampvilliga än de varit kring revolutionsåren 1917-1919. Detta gjorde att LO:s usla kollektivavtal alltmer tog över och vändpunkten in i sossemodellens mindre konfrontationsinriktade klasskampsförlopp kom definitivt på 30-talet.

Antagonistisk kamp i konsumtionsledet

Det går att göra jämförelser med registermetodens antagonistiska kompromisslösa kamp med de autonoma så kallade självreduceringskamperna i Italien på 70-talet. Dessa kamperna var inriktade på konsumtionsledet, där man kollektivt vägrade betala höjda priser på till exempel kollektivtrafiken och i biografen. Även om folk inte hade råd så hade de rätt till att transportera sig och till kulturen, resonerade man. Proletär shopping var en annan populär aktionsform som innebär att folk gemensamt helt enkelt tar det de inte har råd till, men behöver, från affärerna. Till

och med el- och telefontaxorna lyckades man sänka genom att vägra betala högre pris än det man själva fastställt. Tack vare att de autonoma kamrater som jobbade på el- och televerket kopplade in alla de hushåll som blev avstängda från näten för sin olydnad, så lyckades denna självreduceringsrörelse växa till att omfatta 180 000 hushåll i ett enda område (Piemonte)! På så sätt lyckades självreduktionsrörelsen faktiskt bli ett realistiskt kampalternativ till de reformistiska facken. Det registermetoden och de autonoma själv- reduceringskamperna har gemensamt är att de lutar till arbetarklassens egen styrka och eftersträvar en så kallad dubbelmaktssituation i sin antagonistiska kamp mot kapitalet. En sådan kamp kan också utkämpas med utgångspunkt i det reproduktiva arbetet. Det har bland annat tagit sig uttryck i krav på en politisk lön för det obetalda hemarbetet.

För ett återerövrande av människovärdet och hela jävla planeten!

Ett revolutionärt initiativ idag kan inte enbart innebära en attack mot de härskande samhällsstrukturerna, utan måste också innebära skapandet och utvecklandet av kollektivitet och återerövrandet av subjektivitet – själva livet/människovärdet som tagits ifrån oss och kvävts av konkurrens. Överhuvudtaget måste vi betona de positiva, sociala dimensionerna av kampen för att återigen vara i stånd till att fylla radikal politik med ett relevant innehåll. Allt för ofta har den revolutionära analysens och kamperspektivens fokus ensidigt riktats mot fienden/kapitalet, på ett för den revolutionära processen skadligt sätt. Marx påminner oss om att revolutionen inte bara är nödvändig för att den härskande klassen inte kan störtas på något annat sätt, utan även för att det är det enda sättet för den revolterande klassen att frigöra sig från alla gamla bojor och lägga grunden till en ny samhällsordning. Vi måste prioritera diskussioner om det politiska innehållet och det klasslösa samhällets innebörd här och nu. Vansterns svaghet och isolering är

inte bara något som tvingats på oss utifrån, utan också i stor utsträckning en konsekvens av vårt eget handlande och brist på initiativ. Under tidigare klasskampförlopp skapades sociala dimensioner och sammanhang som utgjorde förutsättningarna för gemensam kamp. Idag måste vi själva skapa dessa sociala sammanhang. Även isoleringen, uppdelningen och individualiseringen i samhället idag är något som till stor del är en konsekvens av vårt eget agerande. Vi kan alltså inte nöja oss med att bara vara emot det rådande systemet, utan måste alltså samtidigt skapa kollektiviteten och arenor där radikal politik kan ta form, utvecklas och fyllas med socialt innehåll.

Det finns många frågor som ska besvaras och många kamper som ska utkämpas. Men ett är i alla fall säkert: en revolutionär nyorientering kan inte förverkligas och vara segerrik utan att kontinuerligt prövas mot verkligheten. Den revolutionära processen utvecklas genom praktiska erfarenheter av den politiska kampen, och nyckeln till framgång är att börja!